

Izvorni znanstveni rad
Prihvaćeno: 2. travnja 2024.
<https://doi.org/10.20901/pm.61.1.02>

Prostorna analiza populističke radikalne desnice na parlamentarnim izborima 2020. u Hrvatskoj – primjer Domovinskog pokreta

MISLAV STJEPAN ČAGALJ

Sveučilište u Zadru

Sažetak

Posljednjih nekoliko godina svjedočimo uzletu populističke radikalne desnice kako diljem Europe tako i u Hrvatskoj. Na parlamentarnim izborima održanim 2020. populistička radikalna desnica ostvarila je najbolji rezultat u samostalnoj Hrvatskoj. Ipak, spomenuta problematika dosad je nedovoljno istražena u hrvatskoj znanstvenoj bibliografiji. Cilj rada je doprinijeti razumijevanju spomenutog fenomena prostornom analizom izbornog rezultata Domovinskog pokreta, najjače stranke populističke radikalne desnice u Hrvatskoj, na parlamentarnim izborima 2020. Istraživanje se temelji na usporedbi četiri statističke metode (OLS, LISA, GWR i MGWR). Rezultati su pokazali ograničenja globalnog modela prilikom objašnjavanja uspjeha Domovinskog pokreta s jedne te prednosti korištenja geografski ponderirane regresije s druge strane. Analiza sugerira da su razina procijepljenosti cjepivom protiv bolesti COVID-19 i religijska opredijeljenost najsnažniji prediktori glasovanja za Domovinski pokret.

Cljučne riječi: geografija izbora, radikalna desnica, geografski ponderirana regresijska analiza, LISA, Hrvatska

Uvod

U posljednje vrijeme svjedočimo znatnim promjenama u stranačkim sustavima zapadnih demokracija. Tradicionalna podjela na stranke lijevog i desnog spektra polako gubi smisao, a sve više dolazi do polarizacije između euroskeptika/populista s jedne i liberalnih demokrata s druge strane (Pileček, 2021). Još od kraja 20. st. u političkom životu diljem Europe počele su se pojavljivati totalitarne, populističke ili krajnje desne stranke (Iglesias-Pascual *et al.*, 2021). Štoviše, u posljednjem desetljeću svjedočimo pravom uzletu populističkih stranaka u brojnim europskim

državama. Primjerice, u Italiji su populistici došli na vlast, a u Švedskoj parlamentarna većina ovisi o njihovoj potpori. Da ni Hrvatska nije iznimka od širih europskih trendova, pokazala je pojava umjereno desne populističke stranke Most¹ koja je uzdrmala uspavanu hrvatsku političku scenu, od neovisnosti obilježenu duopolom HDZ-a i SDP-a. Osnovan 2012. godine, Most se na parlamentarnim izborima 2015. i 2016. profilirao kao treća najjača politička opcija u Hrvatskoj bez koje etablirane političke stranke ne mogu formirati parlamentarnu većinu. Nakon kratkog i neuspjesima obilježenog sudjelovanja u izvršnoj vlasti, potpora Mostu značajno je opala. Vakuum na političkoj sceni ispunila je pojava Domovinskog pokreta, novog političkog aktera koji je dobrim dijelom sastavljen od HDZ-ovih odmetnika. Prebjezi iz HDZ-a napustili su najjaču političku stranku u Hrvatskoj jer su smatrali da pod vodstvom Andreja Plenkovića stranka previše zaokreće prema centru odbacujući istinske desne i konzervativne vrijednosti. Domovinski pokret se proklamiranim političkim programom djelovanja i javnim istupima svojih članova, koji su zagovarali suverenizam, narodnjačka uvjerenja i euroskepticizam, nedvosmisleno pozicionirao na desnom polu političke scene. Predvođen prvim predsjednikom Miroslavom Škorom, Domovinski pokret je na parlamentarnim izborima 2020. bio platforma oko koje se okupila tradicionalno razjedinjena desnica. Kandidacijska lista predvođena Domovinskim pokretom na izborima za zastupnike u Hrvatski sabor osvojila je respektabilnih 16 mandata postavši treća najjača politička stranka u državi. Ujedno je riječ o najboljem rezultatu radikalne desnice od uvođenja parlamentarne demokracije u Hrvatskoj. Bez obzira na zapažen izborni rezultat, Domovinski pokret nije uspio ostvariti zacrtani predizborni cilj, a to je da bude stranka koja će tvoriti parlamentarnu većinu, nego je postao oporbena stranka.

Primarni je cilj rada proučiti prostornu distribuciju izborne podrške Domovinskom pokretu te istražiti kontekstualne faktore povezane s izbornim uspjehom Domovinskog pokreta. Jesu li birači Domovinskog pokreta natprosječno brojni u nekim krajevima Hrvatske, a ispodprosječno zastupljeni u drugim sredinama? Koji čimbenici najbolje objašnjavaju izborni rezultat Domovinskog pokreta? Jesu li prediktori biračkih preferencija jednaki u svim dijelovima Hrvatske ili je prisutna prostorna varijacija u jačini njihovog utjecaja? Podudaraju li se rezultati istraživanja s dosadašnjim nalazima u drugim europskim državama?

Kako bismo odgovorili na spomenuta istraživačka pitanja, koriste se različite statističke tehnike. Inicijalno se konstruira globalni regresijski model kako bi se objasnila ovisnost izborne podrške Domovinskom pokretu na parlamentarnim izborima 2020. o strukturnim obilježjima gradova i općina. Prostorna razina analize su jedinice lokalne samouprave jer je to najniža razina za koju su javno dostupni

¹ Za ideološku klasifikaciju stranaka vidi Rooduijn *et al.*, 2023.

podaci o temeljnim strukturnim obilježjima pojedinih krajeva. Potom se na rezidualima regresijskog modela provodi analiza LISA kako bi se ustanovilo moguće klastiranje. S obzirom na to da klasični model linearne regresije ne daje zadovoljavajuće rezultate za prostorno organizirane podatke, kao njegova nadogradnja koristi se geografski ponderirana regresija. Riječ je o globalnom regresijskom modelu sastavljenom od niza lokalnih modela koji se preklapaju i najbolje odgovaraju pojedinim opažanjima. Konačno, primjenjuje se relativno nedavno razvijena višerazinski geografski ponderirana regresija, MGWR, koja omogućava prostornu varijaciju u značenju nezavisne varijable (Fotheringham *et al.*, 2021).²

Organizacija rada je sljedeća. Inicijalno se raspravlja o pojmu (radikalne) desnice i kontekstualnim čimbenicima povezanim s podrškom populističkoj radikalnoj desnici. U sljedećem poglavlju pružen je pregled izvora podataka i statističkih metoda korištenih u radu. Potom se predstavljaju rezultati istraživanja. Rad završava zaključkom i kratkom raspravom o potencijalnim budućim istraživanjima.

Teoretski okvir – populistička radikalna desnica

U posljednjih nekoliko desetljeća u Europi je zabilježen znatan rast izbornih uspjeha stranaka populističke radikalne desnice (Veselinović, 2018). Neke od najpoznatijih su francusko Nacionalno okupljanje (nekadašnja Nacionalna fronta), talijanska Lega, Alternativa za Njemačku, nizozemska Slobodarska stranka, mađarski Jobbik i Slobodarska stranka Austrije. Prije no što krenemo u analizu izbornog uspjeha Domovinskog pokreta, potrebno je definirati što se podrazumijeva pod pojmom desnice, odnosno radikalne desnice.

Pojam političke desnice nastao je u periodu nakon Francuske revolucije. Na prvoj Nacionalnoj skupštini monarhisti su sjedili s desne strane, zbog čega su se počeli nazivati desnicom (Obućina, 2009). Iako su se vrijednosti desnice s vremenom promijenile, naziv se zadržao do danas. Suvremene desne političke stranke uključuju elemente konzervativizma, demokršćanstva, liberalizma, libertarijanstva i nacionalizma (Zgurić, 2014). Govoreći o desnici, potrebno je istaknuti kako je riječ o prilično heterogenoj stranačkoj obitelji u kojoj postoje raznorodne stranke (*ibid.*). Kao posebna skupina unutar desnice ističe se radikalna desnica, čija pojava predstavlja jednu od najznačajnijih političkih promjena u zapadnim demokracijama u posljednjih nekoliko desetljeća. Spomenuti proces posebno je izražen u Europi, ali i u Australiji, Izraelu, Japanu i SAD-u (Rydgren, 2018, str. 1). No što se podrazumijeva pod pojmom radikalne desnice? Prema Muddeu (2014), glavnina je suvremenih radikalno desnih stranaka populistička, nativistička te (načelno) demokratska.

² Regresijske analize provedene su u softveru MGWR (Oshan *et al.*, 2019), a karte izradene u softveru ArcMap.

Upravo populizam pojedini autori izdvajaju kao temeljno obilježje moderne radikalne desnice, jer brojne radikalno desne stranke dijele društvo na “običan narod” i “korumpirane elite”, što je osnovna karakteristika populizma (Mudde, 2004). Također, složni su u ocjeni da je upravo populistička i antiestablišmentska retorika ključ izbornog uspjeha radikalne desnice. Drugo temeljno obilježje radikalne desnice je nativizam, koji se najčešće rabi kao sinonim za antiimigrantske pokrete okrenute protiv stranaca (Veselinović, 2016). Valja istaknuti da oko termina radikalna desnica u politološkoj literaturi ne postoji konsenzus, što unosi zbrku. U znanstvenoj bibliografiji postoji na desetke termina, od kojih se najčešće koriste: radikalna desnica, ekstremna desnica, krajnja desnica, radikalni desni populizam, ultradesnica, desni populizam, nacionalni populizam itd. (Mudde, 2007, str. 11-12). Među spomenutim terminima poglavito se koriste pojmovi ekstremna desnica i radikalna desnica. Razlika između ta dva termina postoji: radikalnom desnicom označavaju se one stranke ili pokreti koji prihvaćaju demokratsko-liberalni sustav i djeluju unutar njega, a ekstremna desnica ne prihvaća takve postavke i služi se nasiljem (Veselinović, 2016). U hrvatskoj politologiji uvriježila se uporaba termina radikalna desnica (*ibid.*).

U hrvatskom stranačkom sustavu i političkom životu radikalne desne političke stranke prisutne su od osamostaljenja Hrvatske. Stožerna stranka radikalne desnice na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće bila je Hrvatska stranka prava, koja se vremenom podijelila u više frakcija. Upravo zbog rascjepkanosti, pravaške stranke nisu mogle kapitalizirati svoju popriličnu popularnost među hrvatskim narodom, za razliku od srodnih stranaka diljem Europe. Općenito, gledajući s aspekta zauzimanja položaja u vlasti, stranke radikalne desnice dosad su bile irelevantne na razini hrvatske države (Veselinović, 2018).

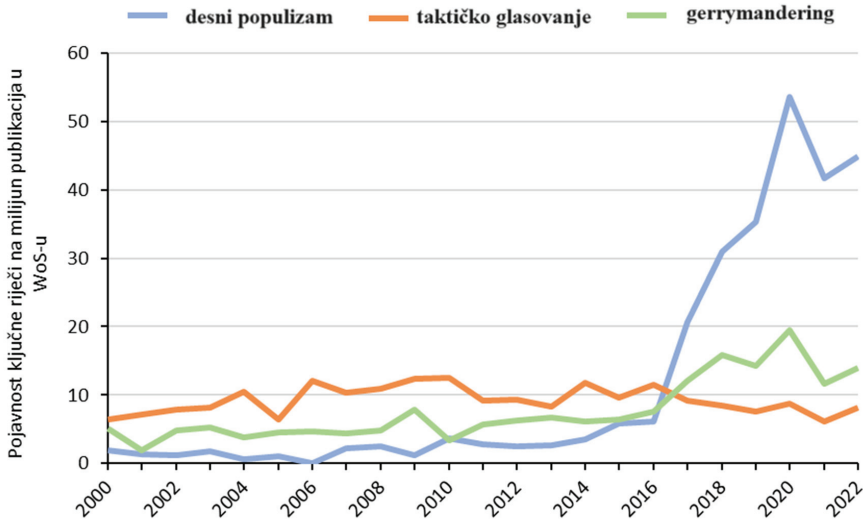
Kontekstualni faktori podrške populističkoj radikalnoj desnici

U demokratskim državama prisutna je prostorna varijacija u udjelu osvojenih glasova za određenu stranku. U pojedinim regijama stranka ostvaruje bolji, a u drugima lošiji izborni rezultat. Kad bi svi krajevi države jednako glasovali, ne bi bilo potrebe za geografijom izbora. Sintagma prostorni kontekst ili, jednostavnije, kontekst u geografiji izbora koristi se da bi se opisao utjecaj lokacije na biračke preferencije (Agnew, 1996). Geografija izbora naglašava kako okolina uvjetuje političke stavove pojedinca. U ovom konkretnom slučaju zanima nas što karakterizira krajeve u kojima populistička radikalna desnica dobro prolazi.

Brojna istraživanja pokušala su identificirati čimbenike koji utječu na biračke preferencije. Od kontekstualnih faktora koji su povezani s udjelom glasova za krajnju desnicu u literaturi se najčešće izdvaja udio imigranata u administrativno-teritorijalnoj jedinici koja se analizira. Mnogobrojne studije pokazale su da u državama

zapadne Europe krajnja desnica vrlo dobro prolazi u krajevima s visokim udjelom imigranata (Ivarsflaten, 2008; Rydgren, 2008). Ipak, u Hrvatskoj je donedavno udio imigranata još uvijek bio razmjerno premalen da bi značajnije utjecao na stranačke preferencije birača. Realno je očekivati da će u budućnosti stranke radikalne desnice pokušati profitirati na opoziciji imigraciji. Od ostalih kontekstualnih faktora povezanih s glasovanjem za krajnju desnicu autori ističu različite sociodemografske i socioekonomske pokazatelje. Udio nezaposlenog stanovništva i obrazovna struktura najčešće su operacionalizirani pokazatelji glasovanja za stranke radikalne desnice. Udio nezaposlenog stanovništva često se asocira s glasovanjem za stranke radikalne desnice, ali rezultati provedenih istraživanja su dvosmisleni. Određene studije (Suchánek i Hasman, 2022; Golder, 2003) pokazale su visok stupanj povezanosti između udjela nezaposlenog stanovništva i povećane podrške strankama krajnje desnice. S druge strane, neki radovi nisu pokazali statistički značajnu vezu između spomenutih varijabli (Arzheimer i Carter, 2006). U Hrvatskoj u posljednja dva desetljeća sve izraženije postaju razlike u regionalnom stupnju razvijenosti. Pojedine regije poput Slavonije sve više zaostaju za ostatkom Hrvatske po ključnim parametrima poput visine BDP-a, dohotka po stanovniku i stopi zaposlenosti (Henjak, 2019). Realno je očekivati da bi u takvim područjima stranke radikalne desnice mogle imati snažniju izbornu podršku. Što se pak obrazovne strukture tiče, brojna istraživanja (Furlong, 2019) pokazala su da desne političke opcije u pravilu bolje prolaze u krajevima s nižim prosječnim stupnjem obrazovanja. I domaće analize geografskih aspekata hrvatske politike potvrdile su da je obrazovanost bitan čimbenik u oblikovanju lokalnih političkih identiteta (Grdešić, 2013; 2021). U posljednjih nekoliko godina brojni autori ističu vezu između stavova prema cijepljenju i podrške populističkoj krajnjoj desnici. Istraživanja provedena u Norveškoj (Wollebæk *et al.*, 2022) i SAD-u (Rönn *et al.*, 2023) pokazuju povezanost između udjela protivnika cijepljenja i glasovanja za populističku radikalnu desnicu. Opozicija cijepljenju uklapa se u širi politički narativ krajnje desnice, za koju je karakteristično korištenje dezinformacija u političke svrhe. Od ostalih čimbenika pojedine studije spominju broj stanovnika ili stupanj urbanizacije kao relevantan prediktor glasovanja za stranke radikalne desnice (Rodríguez-Pose, 2018), pri čemu se pokazalo da stranke desnice bolje prolaze u ruralnim sredinama.

Istraživanje desnih političkih stranaka jedna je od najzastupljenijih tema u politologiji, jer se stranke radikalne desnice smatraju potencijalno opasnim za društvo zbog stavova koje proklamiraju. Grafikon (Slika 1.) prikazuje pojavnost ključnih riječi u člancima iz citatne baze podataka Web of Science prema odabranim temama u razdoblju od 2000. do 2022. godine. Razvidno je kako paralelno s porastom izbornog uspjeha radikalne desnice sredinom prošlog desetljeća raste i interes znanstvenika za proučavanje spomenutog fenomena. Međutim, hrvatski politolozi

Slika 1. Najzastupljenije teme znanstvenih istraživanja (2000.-2022.)

Izvor: Clarivate (2024)

dosad su pokazali slabo zanimanje za proučavanje te problematike. Ističu se radovi Veselinovića, koji je analizirao ideologiju, pojmove i vrste desnih političkih stranaka (2016) te proučavao desni radikalizam u Hrvatskoj (2018) na primjeru Hrvatske stranke prava. Također valja izdvojiti radove Miševića (2019), Grdešića (1999) i Obućine (2009; 2012). Istraživanja uspjeha populističke krajnje desnice manje su zastupljena u geografiji izbora nego u sociologiji ili politologiji (Kevický, 2022). Ipak, rastuća popularnost krajnje desnice izaziva sve veći interes i kod geografa. Elektoralnogeografski radovi posebno su značajni jer naglašavaju važnost prostornog konteksta za razumijevanje izbornog uspjeha krajnje desnice. S obzirom na to da se u ovom radu proučava dosad neistraženi fenomen u hrvatskoj politici, u teorijskom i metodološkom aspektu istraživanje se oslanja na komparativne studije izbornog uspjeha populističke desnice u državama Srednje i Istočne Europe. Proučavanjem krajnje desnice s geografskog stanovišta bavili su se autori iz Češke (Suchánek i Hasman, 2022; Maškarinec, 2019), Rumunjske (Crăciun i Țăranu, 2023) i Slovačke (Kevický, 2022; Plešivčák, 2023).

Domovinski pokret

Domovinski pokret je parlamentarna stranka utemeljena 2020. na valu popularnosti njezinog osnivača Miroslava Škore, koji je na predsjedničkim izborima u Hrvatskoj 2019. godine završio treći, zamalo izborivši drugi krug predsjedničkih izbora. Inicijalni naziv stranke glasio je Domovinski pokret Miroslava Škore, čime je bio stavljen naglasak na popularnost Škore kao iznimno poznatog pjevača zabavne glazbe koji je, kao takav, prihvatljiv širem biračkom spektru. Domovinski pokret nastao je kao svojevrsna alternativa HDZ-u, vodećoj stranci desnice u Hrvatskoj, koja se pod vodstvom Andreja Plenkovića uvelike približila centrističkoj poziciji na hrvatskom političkom spektru (Mišćević, 2019), što je izazvalo nezadovoljstvo dijela članova HDZ-a, ali i njihovog biračkog tijela. Miroslav Škoro, uostalom i sam nekadašnji član HDZ-a, pojavio se kao korifej koji će ujediniti tradicionalno fragmentirane stranke desne provenijencije. Po osnivanju Domovinskog pokreta stranci su pristupili brojni istaknuti desničari, ali i mnogi HDZ-ovci, poglavito iz desnog krila te stranke. Za razliku od ostalih novih političkih opcija poput Živog zida ili Mosta, koji nisu držali prepoznatljivu ideološku poziciju, Domovinski pokret je od osnutka nastupio s jedinstvenim političkim identitetom utemeljenim na rezolutnim stavovima prema povijesti, tradiciji i religiji. O tome jasno svjedoči i sam naziv stranke, koji je pomno odabran, pri čemu je domovinski jasna aluzija, dok pokret podrazumijeva platformu koja okuplja širok spektar ljudi. To je u obraćanju povodom osnivanja stranke potvrdio sam Škoro rekavši: “Razgovarat ću sa svima, zato sam osno-vao pokret” (Večernji.hr, 2020). O ideološkoj poziciji Domovinskog pokreta dosad nije zasebno opširnije pisano u znanstvenoj literaturi. Ipak, o ideologiji Domovinskog pokreta možemo ponešto saznati iz baze populističkih, krajnje lijevih i krajnje desnih stranaka u Europi The PopuList. Spomenuta baza nastala je na temelju metodologije koju je razvila grupa eminentnih politologa među kojima su, između ostalih, Rooduijn i Mudde (Rooduijn *et al.*, 2023). The PopuList klasificira Domovinski pokret kao stranku populističke radikalne desnice. Kao temeljne ideološke odrednice stranke izdvojeni su nacionalizam, socijalni konzervativizam, ekonomski protekcionizam i euroskepticizam (*ibid.*). Valja naglasiti kako je ideološka podjela stranaka nezahvalan posao. Primjerice, unutar stranke različite frakcije mogu odašiljati poruke kontradiktorne glavnoj partijskoj liniji. Nadalje, s vremenom može doći do promjene partijske ideologije.

U predizbornoj kampanji vođe Domovinskog pokreta obraćale su se HDZ-ovom biračkom tijelu s izravnom porukom kako oni primjerenije predstavljaju vrijednosti HDZ-a, koji je odustao od demokršćanskih načela (Raos, 2020). Ne čudi stoga kako je Domovinski pokret, u razmjerno kratkom vremenu, privukao dio biračkog tijela HDZ-a kao i dio apstinenata. Također, Domovinski pokret posebno

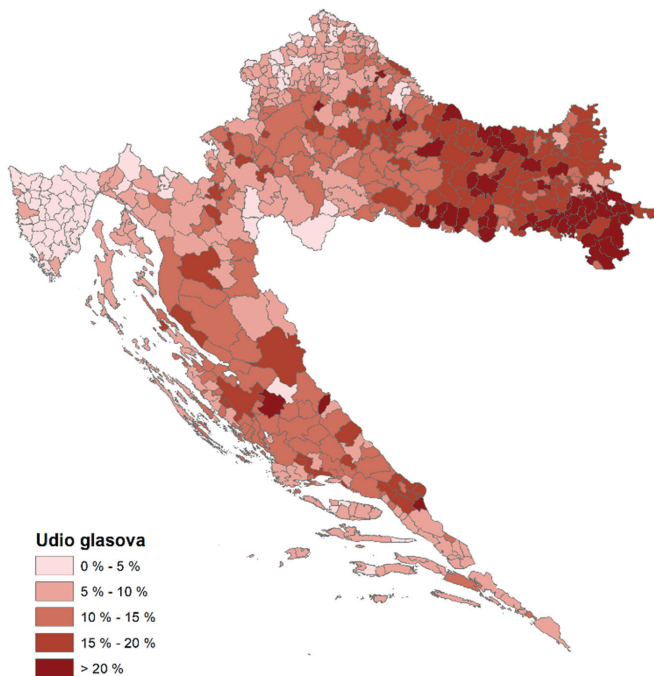
je snažno povezan s braniteljskom populacijom, koja u Hrvatskoj čini vrlo značajnu i utjecajnu biračku bazu. Uostalom, neki od najistaknutijih članova Domovinskog pokreta poput Stipe Mlinarića Čipe istaknuti su ratni veterani.

Još od prvih višestranačkih izbora 1990. HDZ je uglavnom dominirao golemim dijelom političkog spektra od centra nadesno. Istovremeno, desnica se okupljala u više navrata, ali bez naročitog uspjeha. U tom kontekstu parlamentarni izbori 2020. bili su posebni jer se HDZ suočio s Domovinskim pokretom, najsnažnijim izazivačem desno od sebe u posljednjih trideset godina (*ibid.*). Naime, Domovinskom pokretu uspjelo je objediniti tradicionalno fragmentiranu krajnju desnicu nakon fragmentacije i sloma pravaške scene. Domovinski pokret okupio je široku koaliciju koja je uključivala stranke: Hrvatski suverenisti, Blok, HKS, Hrast – pokret za uspješnu Hrvatsku, SU i Zelena lista. Na parlamentarnim izborima 2020. godine kandidacijska lista predvođena Domovinskim pokretom osvojila je 16 mandata u Hrvatskom saboru, što je ujedno najveći uspjeh radikalne desnice od hrvatske neovisnosti. Duplo je to bolji rezultat od HSP-ovog, koji je u petom sazivu Hrvatskog sabora od 2003. do 2007. godine imao osam zastupnika. Rezultat Domovinskog pokreta posebno je respektabilan imajući u vidu da stranka nije imala puno vremena od osnutka do izbora za razvitak lokalnih stranačkih organizacija. Promotrimo li prostornu dimenziju (Slika 2.) izbornog rezultata Domovinskog pokreta, primjetne su velike regionalne razlike u izbornom uspjehu Domovinskog pokreta, pa tako u pojedinim jedinicama lokalne samouprave Domovinski pokret nije osvojio nijedan glas, a primjerice u općini Vođinci osvojio je čak 43,44% važećih glasova. Natprosječnu podršku Domovinski pokret je imao u Slavoniji i konzervativnim sredinama poput Dalmatinske zagore i Like, dok je stranka najlošije prošla na krajnjem sjeveru i zapadu Hrvatske. Dobrom uspjehu stranke u Slavoniji svakako pridonosi i *friends-and-neighbors* efekt (Čagalj *et al.*, 2023). Naime, istraživanja su pokazala kako stranke znatno bolje prolaze u matičnim sredinama istaknutih kandidata na izbornim listama. Iz Slavonije je podrijetlom utemeljitelj stranke Miroslav Škoro, kao i brojni drugi istaknuti članovi. Prostorno grupiranje izborne podrške Domovinskom pokretu potvrđuje vrijednost Moranovog I indeksa od 0,673, što znači da takva prostorna distribucija udjela osvojenih glasova Domovinskog pokreta nije slučajna. Pitanje je koji čimbenici utječu na izborni rezultat Domovinskog pokreta te je li njihov utjecaj na biračko ponašanje jednak diljem Hrvatske ili postoji prostorna heterogenost.

Metodologija istraživanja

Kako bismo saznali koji su čimbenici najviše povezani s izbornom podrškom Domovinskom pokretu, kreiran je višestruki linearni regresijski model. Prilikom konstrukcije modela ključan je odabir nezavisnih varijabli i njihova funkcionalna forma

Slika 2. Udio osvojenih glasova kandidacijske liste predvođene Domovinskim pokretom na parlamentarnim izborima 2020. godine

(Fotheringham *et al.*, 2023, str. 114). Nezavisne varijable korištene kao prediktori moraju biti one koje se teorijski i zdravorazumski smatraju bitnima za predviđanje zavisne varijable. Također, vrijednosti pojedinih varijabli koje ne iskazuju normalnu distribuciju, poput primjerice broja stanovnika jedinica lokalne samouprave, potrebno je logaritamski transformirati. Na temelju dosadašnjih istraživanja, rasprave s političkim geografima te nakon dugotrajnog eksperimentiranja koje je uključivalo i provođenje različitih testova, kao prediktori glasovanja za Domovinski pokret odabrani su sljedeći pokazatelji: udio katolika, udio visokoobrazovanih, prosječna stopa nezaposlenosti i udio cijepljenih protiv bolesti COVID-19. Razmatrani su i brojni drugi prediktori kojima se u literaturi obično operacionalizira biračko ponašanje, poput udjela staroga stanovništva ili udjela nacionalnih manjina, ali spomenute nezavisne varijable nisu se pokazale statistički značajnima niti su znatnije pridonijele objašnjavanju prostorne varijacije u izbornom uspjehu Domovinskog pokreta, te su stoga izostavljene iz modela.

Kao socioekonomska varijabla u modelu odabrana je stopa nezaposlenosti kao mjera ekonomskog blagostanja neke sredine (Grdešić, 2013). Podatak o prosječnoj stopi nezaposlenosti (2020.-2022.) preuzet je sa službene internetske stranice Ministarstva regionalnog razvoja i fondova Europske unije. Sociodemografske se varijable pak tiču osnovnih strukturnih obilježja stanovništva, a to su postotak katolika i postotak visokoobrazovanih. Podaci se odnose na popis stanovništva 2021. godine. Udio fakultetski obrazovanog stanovništva govori o značenju visokoobrazovane elite u nekoj sredini, a povezan je s lijevo-liberalnim političkim identitetima (*ibid.*). Postotak katolika obično se koristi kao mjera tradicionalnosti pojedine sredine (*ibid.*; Pileček, 2021). Ipak, u hrvatskom kontekstu riječ je o nesavršenoj mjeri zbog tendencije velikog postotka stanovništva da se deklarira katolicima bez obzira na intenzitet vjerskog osjećanja i religijske pripadnosti (Grdešić, 2013). Konačno, stupanj procijepljenosti koristi se kao pokazatelj stupnja povjerenja u znanost i institucije. Istraživanje provedeno na nacionalno reprezentativnom kvotnom uzorku hrvatskog stanovništva pokazalo je da osobe desnog političkog opredjeljenja imaju negativniji stav prema cijepljenju (Pavić *et al.*, 2023). Podaci o procijepljenosti dostupni su na stranicama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, a odnose se na osobe koje su se cijepile zaključno s 20. listopada 2022. Dostupni su podaci o broju osoba cijepljenih s 1. i 2. dozom cjepiva. U analizi je korišten podatak o broju osoba koje su se cijepile najmanje 1. dozom jer govori o udjelu građana koji se bio voljan cijepiti. Također, kod pojedinih cjepiva poput Janssena (Johnson & Johnson) potrebna je samo jedna doza da bi se postigla otpornost na virus. Na biračke preferencije utječe i spol, no spomenuta varijabla (udio žena i muškaraca) ne iskazuje veliku prostornu varijaciju i stoga je nema smisla uključiti u regresijski model (Pileček, 2021). Njezin utjecaj vidljiv je jedino na individualnoj razini, a ne na razini agregiranih podataka. Podaci korišteni u radu javno su dostupni. Izborni podaci za jedinice lokalne samouprave dostupni su na mrežnim stranicama Državnog izbornog povjerenstva.

Analiza izbornih rezultata naziva se “proučavanje činjenica agregata”, jer smo u prvom redu usmjereni na određeni segment populacije određen geografskim prostorom i možemo analizirati rezultate takve cjeline (Šiber, 2007). Dobivene rezultate autori pokušavaju objasniti različitim socioekonomskim i sociodemografskim karakteristikama populacije. Valja istaknuti kako pri interpretaciji rezultata prostorne analize treba paziti na tzv. pogrešku ekološkog zaključivanja (Robinson, 1950). Naime, na temelju obilježja grupe nije moguće zaključivati o stavovima pojedinaca. Primjerice, Domovinski pokret ima natprosječnu podršku u brojnim jedinicama lokalne samouprave koje imaju velik udio Srba, poput grada Vukovara. Međutim, to ne znači da za Domovinski pokret glasuju lokalni Srbi, već neki njihovi sugrađani.

Tablica 1. Deskriptivna statistika za zavisne i nezavisne varijable

	Prosjek	Standardna devijacija	Medijan
Udio glasova za Domovinski pokret (2020.)	11,29%	6,52%	10,06%
Udio katolika ³	87,21%	14,36%	91,44%
Stopa nezaposlenosti (2020.-2022.)	8,66%	6,05%	6,83%
Udio visokoobrazovanih	17,13%	7,21%	15,69%
Udio cijepljenih protiv bolesti COVID-19 (prva doza)	64,7%	9,73%	66,13%

Izvori: DZS (2021), HZJZ (2024), DIP (2024), Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova EU (2024) (podaci se odnose na jedinice lokalne samouprave)

Višestruki model OLS korišten je kako bi se istražio utjecaj prediktora na uspjeh Domovinskog pokreta. Klasične regresijske tehnike polaze od pretpostavke da su jedinice nasumično raspoređene u prostoru, ali kod prostorno organiziranih podataka uglavnom nije tako. Zbog toga klasične regresijske metode mogu dovesti do neutemeljenih uvida, a nerijetko dolazi do grupiranja reziduala regresijske analize. Prostorna analiza, za razliku od klasičnih regresijskih metoda, vodi računa o fenomenu pozitivne prostorne autokorelacije. Naime, u stvarnosti se prostorne jedinice, u ovom konkretnom slučaju jedinice lokalne samouprave, grupiraju u prostoru pored drugih jedinica koje su im po nekom kriteriju slične. Nadalje, prostorni pristup polazi od teze da jedinice, s obzirom na svoju lokaciju, njeguju poseban odnos s drugim jedinicama analize. Tip tog odnosa može se razlikovati, a najčešće se govori o prostornoj zavisnosti ili prostornoj heterogenosti (Anselin, 2002). Prostorna je zavisnost odnos u kojem se neki fenomen s jedne lokacije prenosi na druge lokacije, ali nejednakom stopom. Najčešće je riječ o tome da su bliže jedinice izloženi-je tom utjecaju. Prostorna heterogenost prisutna je ako odnos između dvije ili više varijabli važi nejednako kroz prostor, odnosno ako važi u jednom dijelu karte, a u

³ Ukupnom broju katolika pribrojen je i ukupni udio građana koji su se izjasnili kao ostali kršćani. Naime, popis stanovništva 2021. prvi put je pružio mogućnost samopopisivanja građana. Mnoštvo građana nije bilo sigurno kako popuniti obrazac za samopopisivanje, što je rezultiralo velikim porastom udjela ostalih kršćana u odnosu na prethodni popis. Glavninu građana iz kategorije “Ostali kršćani” u stvarnosti čine osobe koje su se izjasnile kao kršćani članovi Katoličke crkve, drugim riječima – katolici. Najbolja potvrda toga jest da “Ostali kršćani” čine značajne udjele u nekim tradicionalno snažno katolički orijentiranim gradovima i općinama u Slavoniji, Dalmaciji i Podravini. Primjerice, u općini Pojezerje u Dubrovačko-neretvanskoj županiji prema popisu iz 2011. bilo je 99,29% katolika, a 2021. svega 32,03%. Istovremeno je u rubrici “Ostali kršćani” navedeno 67,44% osoba. Stoga smatramo opravdanim pribrojiti ostale kršćane katolicima.

drugom ne. U tom slučaju regresijski koeficijenti ne pokazuju stabilnost u cijelom analiziranom prostoru.

Postavljaju se pitanja: Ima li smisla provoditi prostornu analizu rezultata izbora? Iskazuju li biračke preferencije prostornu heterogenost i zašto?

Iako na ta pitanja ne postoji jednoznačan odgovor, brojna istraživanja sugeriraju da procesi povezani s ljudskim ponašanjem, poput glasovanja na izborima, iskazuju prostornu heterogenost (Fotheringham *et al.*, 2023, str. 1). Različite studije (Enos, 2017, str. 78; Coffee *et al.*, 2020) pokazale su kako lokalni kontekst može imati značajan utjecaj na biračke preferencije. Često se u društvenim znanostima zaboravlja da birač nije izolirani pojedinac koji živi u vakuumu. Naprotiv, pojedinac se nalazi u svakodnevnoj interakciji s drugim ljudima i na temelju toga oblikuje vlastite stavove i biračke preferencije.

Nakon što je model OLS kreiran, prostorna autokorelacija koristi se kako bi se provjerilo statistički značajno klasteriranje reziduala u regresijskoj analizi. Prostorna autokorelacija može se ispitati globalnim ili lokalnim mjerama (Barković, 2009). Kao globalna mjera prostorne autokorelacije obično se koristi indeks Moran I, koji predstavlja agregatni podatak za čitavu kartu. Spomenuti indeks u sebi zahtijeva uporabu matrice prostornih težina. Koristeći euklidsku metodu, izračunata je matrica prostornih težina od 29836,82 metra, što odgovara najvećoj udaljenosti između dviju susjednih jedinica lokalne samouprave u Hrvatskoj. U stvarnosti, prostorne zavisnosti najčešće nisu jednake za sve regije, nego su lokalno različito izražene. Naime, često postoje, jedna pored druge, grupe regija s natprosječnim ili ispodprosječnim vrijednostima nekih varijabli iste ili suprotne orijentacije (Barković, 2009). To se može identificirati analizom lokalnih indikatora prostorne asocijacije (Anselin, 1995). Kako bi se poboljšao globalni regresijski model, koristi se geografski ponderirana regresija (engl. *Geographically Weighted Regression* – GWR) – metoda koja uvodi prostornu varijabilnost u parametar od interesa (Fotheringham *et al.*, 2021). Geografski ponderirana regresija prikladna je za analizu isključivo velikih skupova podataka koji sadrže najmanje 500 prostornih jedinica i u kojima zavisna varijabla iskazuje svojstvo prostorne heterogenosti (Fotheringham *et al.*, 2023, str. 105). Konačno, koristi se novi *software* MGWR (engl. *MultiScale Geographically Weighted Regression* – MGWR) koji predstavlja daljnju nadogradnju GWR-a. Za razliku od modela GWR, model MGWR dodjeljuje jedinstven radijus svakoj pojedinoj nezavisnoj varijabli. Vrijednost radijusa pruža nam informaciju na kojoj prostornoj razini (npr. lokalna, regionalna i globalna) varira veza između nezavisne i zavisne varijable (Cupido *et al.*, 2021).

Rezultati

Prostorni raspored političkih identiteta jedno je od najpouzdanijih obilježja hrvatske politike (Grdešić, 2013), a ni parlamentarni izbori 2020. nisu bili izuzetak. Na glasačkim mjestima u Hrvatskoj glasovalo je nešto više od 1,6 milijuna birača uz povijesno nizak odaziv od 46,02% u 10 izbornih jedinica. Najniža izlaznost u povijesti hrvatske demokracije rezultat je ljetnog termina izbora i straha dijela birača od izlaska na birališta usred pandemije uzrokovane koronavirusom (Raos, 2020). Relativni pobjednik izbora bila je kandidacijska lista predvođena Hrvatskom demokratskom zajednicom (HDZ), koja je na biračkim mjestima u prvih 10 izbornih jedinica osvojila 37,26% od ukupnog broja glasova, dok je kandidacijska lista predvođena Domovinskim pokretom osvojila 10,89% glasova, čime se profilirala kao treća najjača politička opcija u državi.

Model OLS

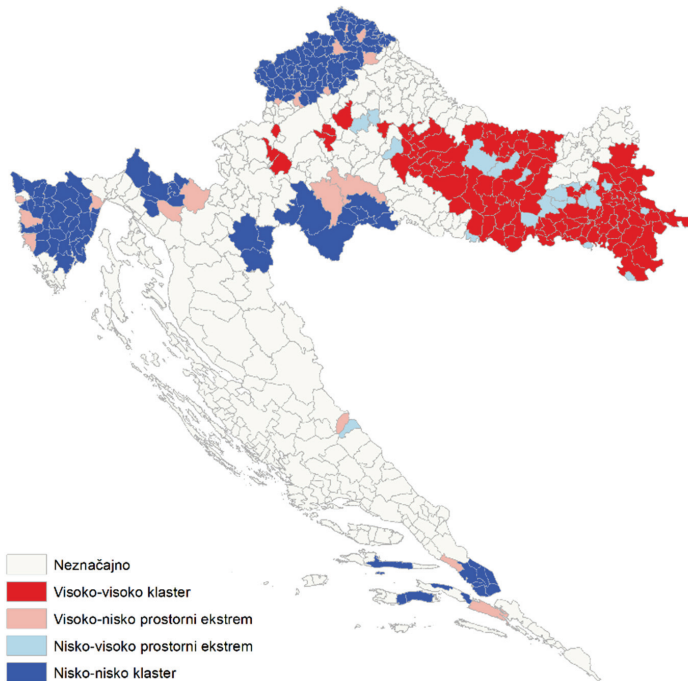
Globalni regresijski model objašnjava oko 35% (Tablica 2. na str. 54) prostorne varijacije u podršci Domovinskom pokretu. Multikolinearnost korištenih prediktora je niska, što je potvrdio izračun faktora varijance inflacije (VIF) (Tablica 2.) koji je za svaku pojedinu nezavisnu varijablu znatno niži od 2,5 (Johnston *et al.*, 2018).

Rezultati regresije uglavnom su u skladu s očekivanjima i nedvosmisleno pokazuju snažnu vezu između pojedinih prediktora i izbornog rezultata Domovinskog pokreta. Posebno se ističe visoka vrijednost standardiziranog beta koeficijenta za prosječnu stopu nezaposlenosti, što znači da spomenuta nezavisna varijabla značajnije objašnjava prostornu varijabilnost udjela glasova za Domovinski pokret u odnosu na druge nezavisne varijable. Razvidno je da Domovinski pokret dobro prolazi u pasivnim krajevima koje karakterizira natprosječno velika nezaposlenost. Spomenuta korelacija bila bi još izraženija kad bi se iz analize isključilo nerazvijene općine iz Slavonije, unutrašnjosti Dalmacije, Like, Korduna i Banovine u kojima srpska zajednica čini većinu stanovništva i koje su tradicionalno SDP-ova utvrda (Henjak, 2019). Kao što se moglo naslutiti, udio katolika pozitivno je asociran s glasovanjem za Domovinski pokret. S druge strane, Domovinski pokret kao stranka desnice očekivano slabije prolazi u sredinama s natprosječnim udjelom visokoobrazovanih i nacionalnih manjina. Iznenađujuće i suprotno očekivanjima, veza između udjela cijepljenih cjepivom protiv COVID-19 i glasova za Domovinski pokret nije statistički značajna.

Prije nego što prihvatimo rezultate regresijskog modela, potrebno je istaknuti dva temeljna problema s ovakvom analizom. Kao i ostali globalni regresijski modeli, model OLS izračunava prosječnu vrijednost koeficijenta za čitavo promatrano područje, u ovom konkretnom slučaju teritorij Republike Hrvatske. Malo je vjerojatno da određena nezavisna varijabla ima jednak utjecaj na zavisnu na području

čitave države (Fotheringham *et al.*, 2023, str. 104). Naprotiv, u stvarnosti snaga, prostorna razina pa čak i smjer povezanosti promjenjivi su od područja do područja. Nedostatak modela OLS ogleda se i kroz statistički značajno klasteriranje reziduala, koje se može provjeriti metodom prostorne autokorelacije. Stupanj grupiranja ovisi o matrici prostornih težina, a uglavnom se kvantificira globalnim Moranovim I indeksom. Vrijednosti indeksa mogu varirati (kao kod Pearsonovog koeficijenta korelacije) u rasponu od -1 do +1, gdje -1 označava snažnu negativnu autokorelaciju, 0 potpuno nasumičan raspored vrijednosti po lokacijama, a +1 snažnu prostornu autokorelaciju, odnosno klasteriranje sličnih vrijednosti u prostoru (Barković, 2009). Globalni test za autokorelaciju Moran I izvršen je na rezidualima iz regresije te je pokazao značajnu autokorelaciju (0,442). Spomenuta vrijednost upućuje na grupiranje reziduala, što znači da globalni model nije dobro specificiran. Kao što je poznato, autokoreliranost reziduala modela znači da statističko zaključivanje u tom slučaju može dovesti do neutemeljenih uvida. Analiza LISA omogućuje određivanje značajnosti pojedine opservacije u globalnoj strukturi te detekciju prostornih ekstrema, tzv. *outliera* (Anselin, 1995). U konkretnom slučaju analiza LISA omogućuje nam vizualizaciju grupiranja reziduala (Slika 3.).

Slika 3. Analiza LISA reziduala regresijskog modela

Crvenom bojom označene su jedinice lokalne samouprave u kojima model podcjenjuje podršku Domovinskom pokretu, a plavom područja u kojima je precjenjuje. Evidentno je da je izborna podrška Domovinskom pokretu u Slavoniji i suburbanim područjima Zagreba veća nego što bi to bilo očekivano na temelju globalnog regresijskog modela. Suprotno, Domovinski pokret slabije prolazi u Sjevernoj Hrvatskoj, Istri, Gorskom kotaru, Kordunu, Banovini, dolini Neretve i na srednjodalmatinskim otocima. Prostorni ekstrem odnosi se na one jedinice lokalne samouprave koje iskazuju drugačije biračke preferencije u odnosu na susjedne sredine. Primjerice, općina Negoslavci u istočnoj Hrvatskoj, u kojoj Domovinski pokret nije osvojio nijedan glas, okružena je jedinicama lokalne samouprave poput Grada Vukovara koje su utvrda Domovinskog pokreta. Razlog tome je specifičan narodnosni sastav općine u kojoj dominiraju Srbi (98,9%) koji nemaju običaj glasovati za stranke s hrvatskim predznakom. S obzirom na to da u velikim dijelovima teritorija Republike Hrvatske globalni model ne uspijeva objasniti izborni uspjeh Domovinskog pokreta, potrebno je provesti geografski ponderiranu regresijsku analizu.

Model GWR

Polazišna točka za lokalni model je dobar globalni model. Ukoliko je globalni model loše specificiran, utoliko ni od lokalnog modela neće biti pretjerane koristi (Fotheringham *et al.*, 2023, str. 138). Kako bi se nadgradio klasični regresijski model, u radu se koristi geografski ponderirana regresija. Prilikom izračuna korišten je Gaussov (normalni) Kernel. Kao što je vidljivo u Tablici 2., model GWR daje znatno bolje rezultate od modela OLS prema parametrima: korigirani Akaike informacijski kriterij i korigirani koeficijent determinacije R^2 . Znatno povećani R^2 u modelu GWR u odnosu na klasični regresijski model sugerira prostornu heterogenost. Iako vrijednosti globalnih koeficijenta iz modela OLS i aritmetičke sredine iz modela GWR nisu u potpunosti usporedive, moguće je uočiti sličnost između jačine i smjera veze nezavisne i zavisne varijable.

Rezultati regresijske analize standardizirani su, odnosno transformirani u z vrijednosti kako bi vrijednosti lokalnih koeficijenata bile usporedive. Za razliku od globalnog modela, kod GWR-a se regresijski koeficijenti izračunavaju posebno za svaku pojedinu jedinicu lokalne samouprave, što nam omogućuje da za svaki pojedini grad ili općinu vidimo utjecaj nezavisne varijable na udio glasova Domovinskog pokreta. Kartografsko prikazivanje statistički značajnih koeficijenata iz modela GWR omogućuje nam interpretaciju prostorno heterogenog učinka različitih prediktora izbornog rezultata Domovinskog pokreta. Prilikom kartografskog prikazivanja koeficijenta GWR-a i MGWR-a obično se prikazuju isključivo statistički značajni koeficijenti kod kojih je prilagođena t-vrijednost veća od 95%. Ne postoji suglasje oko prikazivanja ili neprikazivanja statistički neznačajnih koeficijenata, ali

Tablica 2. Koeficijenti globalnog modela OLS i modela GWR na temelju veze između udjela glasova za Domovinski pokret i nezavisnih varijabli

Analiza	OLS			GWR
Korigirani koeficijent determinacije (R ²)	0,349			0,731
Korigirani Akaike informacijski kriterij	1347,745			957,921
Korigirana kritična t-vrijednost (95%)	-			2,983
Radius*	-			68,000
Koeficijenti	Beta procjena	P vrijednost (95%)	VIF	Prosjek
Udio katolika	0,333	0,000	1,212823	0,099
Prosječna stopa nezaposlenosti	0,481	0,000	1,449153	0,068
Procijepljenost	-0,003	0,939	1,129803	-0,130
Udio visokoobrazovanih	-0,170	0,000	1,329853	-0,036

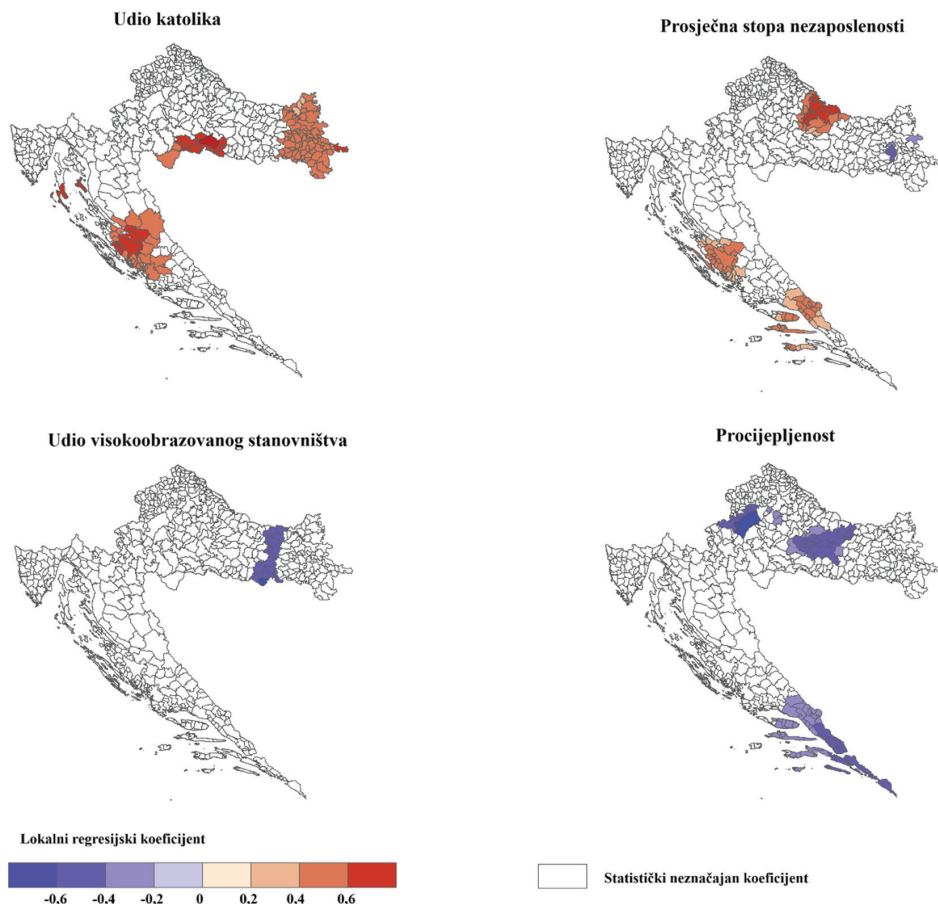
* označava broj jedinica lokalne samouprave iz kojih se “posuđuju” podaci

prevladava stajalište da je bolje prikazivati isključivo statistički značajne koeficijente (Fotheringham *et al.*, 2023, str. 114). Vrijednost radiusa iznosi 68, što znači da se od ukupnog broja jedinica lokalne samouprave podaci “posuđuju” samo od 68 najbližih “susjednih” jedinica kako bi se izračunala vrijednost koeficijenata. S obzirom na to da je u Hrvatskoj ukupno 555 jedinica lokalne samouprave plus Grad Zagreb, a radius iznosi 68, možemo ustvrditi kako model operira na lokalnoj razini.

Što se pak tiče veze između prediktora i udjela glasova za Domovinski pokret, model GWR donosi neke zanimljive nalaze. Posebno se to odnosi na nezavisnu varijablu udio cijepljenih protiv bolesti COVID-19, koja pokazuje nedostatak oslanjanja na rezultate regresije OLS-a. Naime, prema globalnom regresijskom modelu procijepljenost je neznčajna, na temelju čega bismo mogli zaključiti da udio cijepljenih protiv bolesti COVID-19 ni u jednom dijelu Hrvatske nema utjecaja na biračke preferencije. Ipak, rezultati lokalnog regresijskog modela opovrgavaju tu tvrdnju pokazujući snažnu negativnu vezu između udjela cijepljenih cjepivom protiv bolesti COVID-19 i glasova za Domovinski pokret u pojedinim dijelovima Hrvatske, a poglavito u okolici Zagreba.

Model GWR (Slika 4.) potvrđuje pozitivnu vezu između udjela katolika i glasova za Domovinski pokret. Kao i u globalnom modelu, prosječna stopa nezaposle-

Slika 4. Koeficijenti GWR-a na temelju veze između udjela glasova za Domovinski pokret i nezavisnih varijabli

nosti uglavnom je pozitivno asocirana s glasovanjem za Domovinski pokret. Ipak, u pojedinim dijelovima Slavonije vidljiva je i negativna veza, što bismo mogli pripisati “buci” u analizi. I dok globalni model pokazuje snažnu vezu između udjela visokoobrazovanog stanovništva i glasova za Domovinski pokret, kod lokalnog modela statistički značajni koeficijenti prisutni su jedino u dijelovima Slavonije. Evidentno je da globalni model daje zavaravajuću sliku stanja na lokalnoj razini. Takvi rezultati znače da udio visokoobrazovanog stanovništva ili nema utjecaja na glasovanje za Domovinski pokret diljem Hrvatske ili se koristi na neprikladnoj prostornoj razini. Kako bismo to provjerili, potrebno je provesti model MGWR.

Model MGWR

Rezultati MGWR metode predstavljaju blago unaprjeđenje u odnosu na GWR (Tablica 3.). Vrijednost korigiranog koeficijenta determinacije (R^2) tek je nešto viša negoli u modelu GWR, a i prema korigiranom Akaike informacijskom kriteriju model MGWR ostvaruje neznatno bolje rezultate. Temeljna razlika MGWR-a u odnosu na model GWR jest što svaka nezavisna varijabla ima vlastiti radijus, što čini proces izračunavanja koeficijenata još točnijim. Jedinствен indikator radijusa za svaku pojedinu varijablu govori nam na kojoj prostornoj razini procesi djeluju. Pri tome niža vrijednost radijusa sugerira da se radi o lokalnom procesu, a visoka vrijednost govori da je riječ o globalnom procesu (Fotheringham i Sachdeva, 2022).

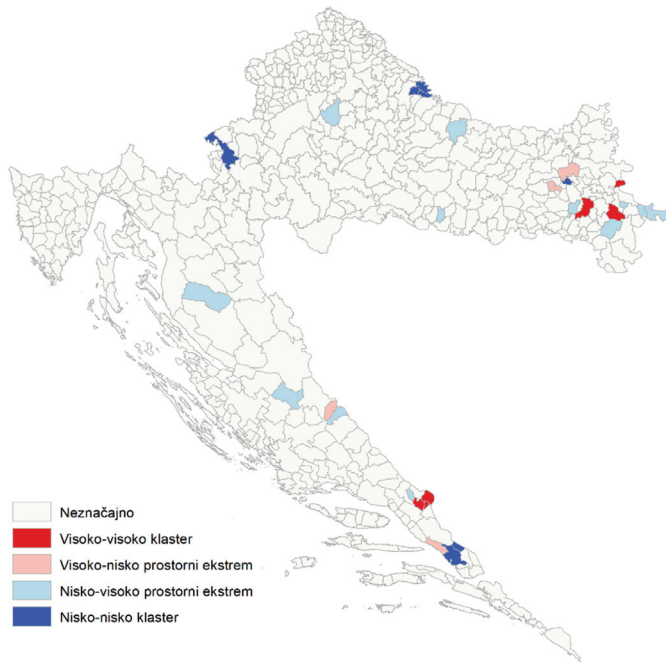
Tablica 3. Koeficijenti modela MGWR na temelju veze između udjela glasova za Domovinski pokret i nezavisnih varijabli

	Koeficijent (prosjeak)	Radijus	Korigirana kritična t-vrijednost (95%)	Monte Carlo*
Korigirani koeficijent determinacije R^2	0,734	-	-	-
Korigirani Akaike informacijski kriterij	913,092	-	-	-
Udio katolika	0,152	102,000	2,799	0,168
Prosječna stopa nezaposlenosti	0,009	208,000	2,484	0,290
Procijepljenost	-0,154	123,000	2,741	0,006**
Udio visokoobrazovanih	-0,026	192,000	2,594	0,010**

* p vrijednosti za Monte Carlo test prostorne varijabilnosti (95%)

** statistički značajne vrijednosti

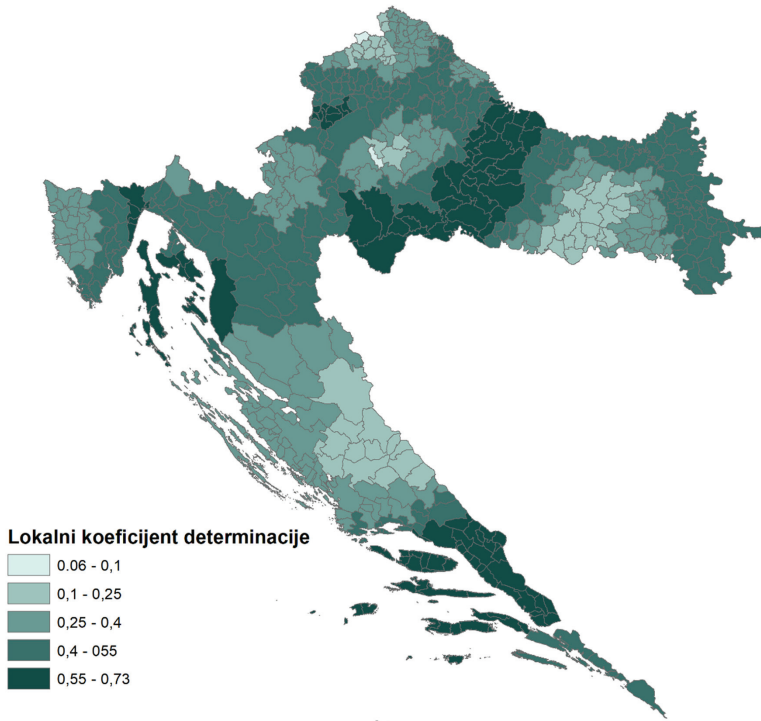
Promotrimo li Tablicu 3., znakovito je da nijedan prediktor ne funkcionira na globalnoj razini, već sve nezavisne varijable funkcioniraju na regionalnoj, što govori o važnosti primjene lokalnih regresijskih modela. Najveći radijus ima varijabla prosječna stopa nezaposlenosti, a najmanji udio katolika. Vrijednost radijusa utječe na prostornu varijaciju u vrijednosti lokalnog regresijskog koeficijenta. Kod prediktora s lokalnim radijusom vrijednost regresijskog koeficijenta u pravilu iskazuje veliku varijaciju na relativno malim udaljenostima jer je lokalni model izračunat na temelju manjeg broja susjeda. Globalni pak radijus upućuje na to da vrijednost koeficijenta varira jedino na većim udaljenostima ili je koeficijent jednak u čitavom proučavanom prostoru.

Slika 5. Analiza LISA reziduala modela MGWR

Da model MGWR znatno bolje predviđa udio glasova za Domovinski pokret, potvrđuje i analiza LISA reziduala (Slika 5.). Tek u pojedinim jedinicama lokalne samouprave model podcjenjuje ili precjenjuje udio glasova za Domovinski pokret.

S obzirom na to da svaka pojedina jedinica lokalne samouprave ima vlastiti koeficijent determinacije (Slika 6.), postoje regionalne razlike vezane uz to koliko model dobro objašnjava izborni rezultat Domovinskog pokreta. Takve prostorne razlike uobičajene su za lokalne regresijske modele (Shi *et al.*, 2021). Niska vrijednost lokalnog R^2 u pojedinim sredinama govori da izborna podrška u tim sredinama ne ovisi toliko o sociodemografskim i socioekonomskim pokazateljima koliko o nekim drugim kontekstualnim faktorima, što otvara brojna pitanja. Koje su se varijable mogle koristiti kako bi se objasnio izborni rezultat Domovinskog pokreta i u tim jedinicama lokalne samouprave? Po čemu su spomenute općine i gradovi posebni?

Monte Carlo test (Tablica 3.) govori nam o prostornoj varijaciji lokalnih regresijskih koeficijenata. Vrijednost Monte Carlo testa statistički je značajna za nezavisne varijable udio cijepljenih i udio visokoobrazovanih, što znači da koeficijenti iskazuju veliku prostornu varijaciju. Pogled na Sliku 7. na str. 59 omogućuje uspo-

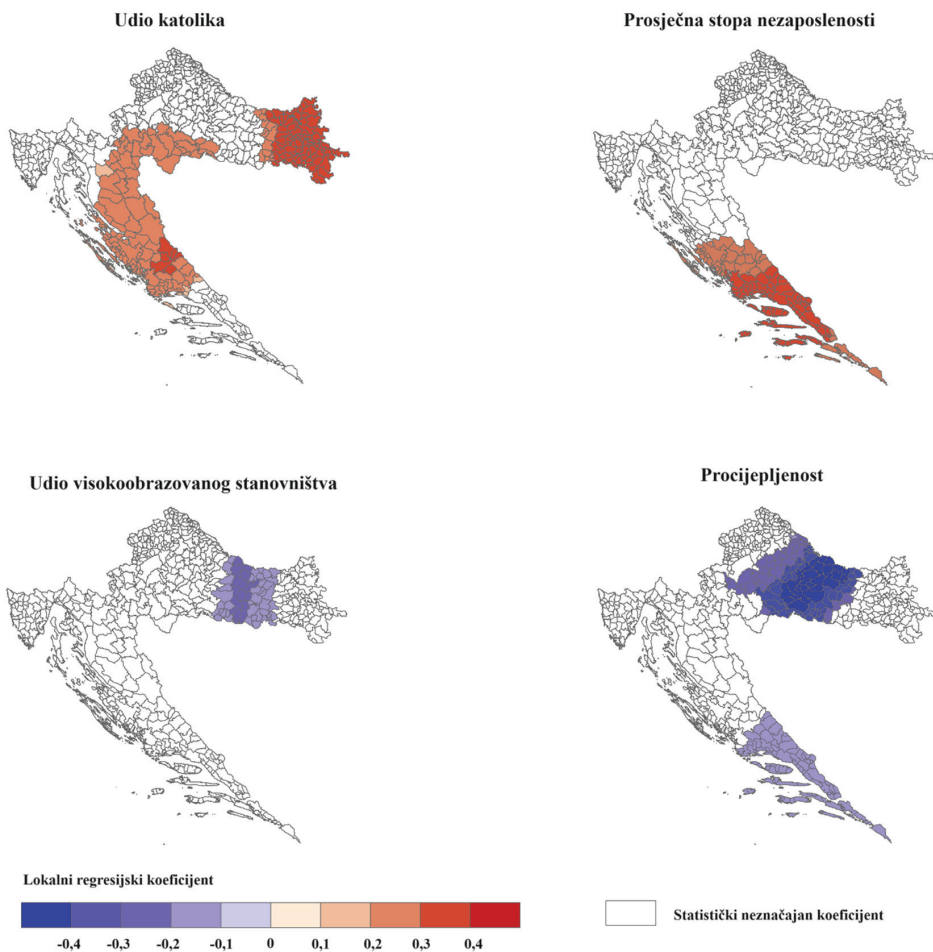
Slika 6. Lokalni koeficijent determinacije (R2) modela MGWR

redbu raspona boja koji je primjerice kod udjela procijepljenih veći nego kod udjela nezaposlenih, što je u skladu s manjom p brojkom za prediktor udio cijepljenih protiv bolesti COVID-19.

Kao i kod modela GWR, negativna je veza između udjela glasova za Domovinski pokret i udjela visokoobrazovanih i procijepljenih (Slika 7.). Također, udio katolika i udio nezaposlenog stanovništva nedvosmisleno je dobar prediktor glasanja za Domovinski pokret. U usporedbi s modelom GWR, model MGWR nešto je “labaviji” u smislu da dopušta nešto više statistički značajnih lokalnih koeficijenata. Zanimljivo je primijetiti na mjerilu da je vrijednost lokalnog regresijskog koeficijenta znatno niža nego kod modela GWR, što je logično jer prediktori iz modela GWR djeluju na lokalnoj razini, dok prediktori iz modela MGWR operiraju na regionalnoj razini. Naime, na manjoj razini moguće je očekivati veće ekstreme.

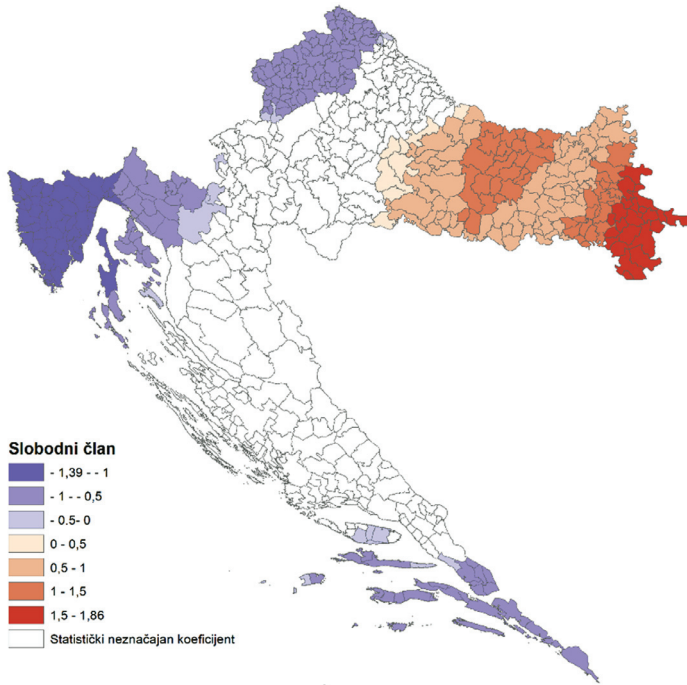
Uz radijus, jedan od najzanimljivijih rezultata analize prema modelu MGWR je slobodni član, stoga ga je uputno kartografski prikazati (Slika 8. na str. 60). Naime,

Slika 7. Koefficienti MGWR-a na temelju veze između udjela glasova za Domovinski pokret i nezavisnih varijabli

slobodni član omogućuje prostornu identifikaciju i kvantifikaciju utjecaja lokacije i susjedstva na biračke preferencije (Fotheringham *et al.*, 2021). Karta na sljedećoj stranici ilustrira grupiranje podrške Domovinskom pokretu ako pretpostavimo da su sve ostale nezavisne varijable u modelu konstantne. Karta se može protumačiti i kao prikaz rezultata glasanja za Domovinski pokret kada bi svaka pojedina jedinica lokalne samouprave imala jednaku strukturu stanovništva. Kao što je pokazala i Slika 3., neovisno o socioekonomskim i sociodemografskim karakteristikama općina i gradova, Domovinski pokret najbolje prolazi u Slavoniji. Radi se o regiji iz

Slika 8. Slobodan član iz MGWR-a

koje dolazi stranačka vrhuška te koja je pretrpjela velika stradanja u Domovinskom ratu, što je oblikovalo posebne političke identitete. S druge strane, stranka ostvaruje slabije rezultate na krajnjem sjeveru, zapadu i jugu Hrvatske.

Zaključak

Imajući u vidu deficit radova ove tematike u hrvatskoj znanstvenoj literaturi u usporedbi sa Zapadnom Europom, ova studija predstavlja početni korak u izučavanju izbornog uspjeha radikalne desnice u Hrvatskoj. Doprinos ovog rada je u identifikaciji krajeva Hrvatske u kojima stranke populističke krajnje desnice imaju snažnu podršku. Kao izborna utvrda Domovinskog pokreta izdvaja se Slavonija, dok na zapadu i sjeveru Hrvatske stranka ostvaruje slabiji izborni rezultat. Osim toga, koliko nam je poznato, riječ je o prvom pokušaju kvantifikacije utjecaja lokalnog konteksta kao i prostorne razine na kojoj djeluju prediktori koji utječu na biračke preferencije.

Dosadašnje studije izbornog ponašanja promatrale su izborne procese u Hrvatskoj uglavnom na nacionalnoj razini. Analiza je pokazala kako klasični regresijski

model u pravilu precjenjuje ili podcjenjuje važnost pojedinih nezavisnih varijabli kao prediktora izbornog uspjeha Domovinskog pokreta, te stoga korištenje globalne regresije nije sasvim prikladno za modeliranje biračkog ponašanja u Hrvatskoj. S druge strane, dopuštajući geografsku varijaciju u značenju prediktora biračkih preferencija, napredne metode prostorne analize pokazale su da prediktori glasovanja za Domovinski pokret ne operiraju na globalnoj razini. Zahvaljujući tome, lokalni su modeli prema svim relevantnim kriterijima superiorni u odnosu na OLS metodu. Ipak, ni geografski ponderirana regresija nije svemoguća u objašnjavanju prostorne varijacije u podršci Domovinskom pokretu, pa tako u pojedinim dijelovima Hrvatske lokalni model bolje predviđa udio glasova za Domovinski pokret, a u drugima nešto lošije. Svakako postoji mogućnost i da je neka nezavisna varijabla izostavljena iz analize ili se naprosto pojedini aspekti biračkog ponašanja ne mogu objasniti koristeći agregate.

U radu su izdvojeni glavni kontekstualni faktori povezani s izbornim uspjehom krajnje desnice. Rezultati istraživanja u skladu su s dosadašnjim saznanjima u drugim državama. Identificirana je jasna veza između udjela glasova za Domovinski pokret i nezavisnih varijabli. Analiza sugerira kako su udio visokoobrazovanih (vidi Iglesias-Pascual *et al.*, 2021; Suchánek i Hasman, 2022) i udio cijepljenih protiv bolesti COVID-19 negativno povezani s glasovanjem za Domovinski pokret. S druge strane, s porastom udjela katolika i nezaposlenih raste udio glasova za Domovinski pokret. Identifikacija prediktora biračkih preferencija za stranke populističke radikalne desnice doprinosi razumijevanju njihovog izbornog uspjeha. Spoznaje ove studije mogu imati i praktičnu primjenu. Primjerice, u Dalmaciji i Slavoniji stranke krajnje desnice mogu očekivati snažniju podršku ako protivljenje cijepljenju pretoče u konkretan politički program.

Potrebno je istaknuti kako ovo istraživanje temeljeno na agregiranim podacima ne može zamijeniti analizu stavova pojedinaca koji žive u pojedinim krajevima, već nam govori što karakterizira sredine u kojima je Domovinski pokret ostvario veći ili manji izborni uspjeh. Za razumijevanje kompleksnog fenomena biračkog ponašanja neophodna su daljnja istraživanja. Valjalo bi rezultate ove studije nadopuniti istraživanjem kvalitativnog tipa poput ankete ili intervjua. Nadalje, s obzirom na to da je Domovinski pokret mlada stranka, a mlade stranke tipično privlače heterogeno biračko tijelo, rezultati ove analize mogu zavarati, posebice jer su parlamentarni izbori 2020. održani u specifičnim uvjetima u vrijeme pandemije koronavirusa, što je rezultiralo najnižim odazivom u hrvatskoj povijesti. Svakako bi bilo poželjno ovu analizu ponoviti i za parlamentarne izbore 2024. godine kako bismo dobili jasniju sliku u kojim jedinicama lokalne samouprave Domovinski pokret dobro prolazi. Doduše, u budućnosti bi neki drugi čimbenici poput porasta udjela imigranata mogli imati važan utjecaj na izborni rezultat Domovinskog pokreta.

LITERATURA I IZVORI

- Agnew, J. (1996) "Mapping politics: how context counts in electoral geography", *Political Geography*, 15 (2), str. 129-146. Dostupno na: DOI: [https://doi.org/10.1016/0962-6298\(95\)00076-3](https://doi.org/10.1016/0962-6298(95)00076-3) (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Anselin, L. (1995) "Local Indicators of Spatial Association-LISA", *Geographical Analysis*, 27 (2), str. 93-115. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1995.tb00338.x> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Anselin, L. (2002) "Under the hood: Issues in the specification and interpretation of spatial regression models", *Agricultural Economics*, 27 (3), str. 247-267.
- Arzheimer, K. i Carter, E. (2006) "Political opportunity structures and right-wing extremist party success", *European Journal of Political Research*, 45 (3), str. 419-443. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2006.00304.x> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Barković, D. (2009) "Otkrivanje prostorne autokorelacije pomoću lokalnih indikatora", *Ekonomski vjesnik*, 22 (1), str. 23-32.
- Clarivate (2024) Dostupno na: <https://clarivate.com/> (pristupljeno: 20. ožujka 2024.).
- Coffee, N. T., Lockwood, T., Rossini, P., Niyonsenga, T. i McGreal, S. (2020) "Composition and context drivers of residential property location value as a socioeconomic status measure", *Environment and Planning B Urban Analytics and City Science*, 47 (5), str. 790-807. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1177/2399808318805489> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Crăciun, C. i Țăranu, A. (2023) "AUR – The Electoral Geography of Romanian Conservative Nationalism", *Political Studies Review*, 0 (0). Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1177/14789299231217876> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Cupido, K., Fotheringham, A. S. i Jevtic, P. (2021) "Local modelling of U.S. mortality rates: A multiscale geographically weighted regression approach", *Population, Space and Place*, 27 (1), str. 1-11. Dostupno na: DOI: <http://dx.doi.org/10.1002/psp.v27.1> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Čagalj, M. S., Vukosav, B. i Radoš, D. (2023) "Friends-and-Neighbours Effect at the 2020 Parliamentary Elections in Croatia", *Društvena istraživanja*, 32 (4), str. 657-671. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.5559/di.32.4.05> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- DIP (Državno izborno povjerenstvo) (2024) Arhiva izbornih rezultata. Dostupno na: <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/home> (pristupljeno: 20. studenoga 2023.).
- DZS (Državni zavod za statistiku) (2021) Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2021. Dostupno na: <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88> (pristupljeno: 20. siječnja 2024.).
- Enos, R. (2017) *The space between us*. London: Cambridge University Press.

- Fotheringham, A. S., Li, Z. i Wolf, J. W. (2021) "Scale, Context, and Heterogeneity: A Spatial Analytical Perspective on the 2016 U.S. Presidential Election", *Annals of the American Association of Geographers*, 111 (6), str. 1602-1621. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1080/24694452.2020.1835459> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Fotheringham, A. S., Oshan, T. M. i Li, Z. (2023) *Multiscale Geographically Weighted Regression: Theory and Practice*. Boca Raton: CRC Press.
- Fotheringham, A. S. i Sachdeva, M. (2022) "Scale and local modelling: New perspectives on the modifiable areal unit problem and Simpson's paradox", *Journal of Geographical Systems*, 24 (3), str. 475-499. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1007/s10109-021-00371-5> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Furlong, J. (2019) "The Changing Electoral Geography of England and Wales: Varieties of 'Left-Behindness'", *Political Geography*, 75. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2019.102061> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Golder, M. (2003) "Explaining Variation in the Success of Extreme Right Parties in Western Europe", *Comparative Political Studies*, 36 (4), str. 432-466.
- Grdešić, I. (1999) "The Radical Right in Croatia and its Constituency" u Ramet, S. P. (ur.) *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989*. University Park: The Pennsylvania State University Press, str. 171-189.
- Grdešić, M. (2013) "Prostorna analiza 'crvene' i 'crne' Hrvatske: eksplorativna studija", *Politička misao*, 50 (1), str. 183-203.
- Grdešić, M. (2021) "Crvena i crna Hrvatska u dugoročnoj perspektivi", *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 18 (1), str. 21-53. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.20901/an.18.08> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Henjak, A. (2019) "Što nam predsjednički izbori mogu reći o političkim trendovima u Hrvatskoj", *Revija za sociologiju*, 49 (3), str. 419-428.
- HZJZ (Hrvatski zavod za javno zdravstvo) (2024) Procijepljenost RH 2022-10-20 u odnosu na ukupno stanovništvo RH prema mjestu prebivališta. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/procijepljenost/> (pristupljeno: 14. ožujka 2024.).
- Iglesias-Pascual, R., Paloma, V. i Benítez, I. (2021) "The role of contextual factors in the electoral resurgence of extreme right-wing forces in Spain: The case of Andalusia", *Political Geography*, 86, str. 1-9. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2021.102356> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Ivarsflaten, E. (2008) "What Unites Right-Wing Populists in Western Europe?: Re-Examining Grievance Mobilization Models in Seven Successful Cases", *Comparative Political Studies*, 41 (1), str. 3-23. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1177/0010414006294168> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Johnston, R., Jones, K. i Manley, D. (2018) "Confounding and collinearity in regression analysis: a cautionary tale and an alternative procedure illustrated by studies of Bri-

- tish voting behaviour”, *Qual Quant*, 52, str. 1957-1976. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1007/s11135-017-0584-6> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Kevecký, D. (2022) “Where is the populist radical right successful? Spatial analysis of populist radical right parties in Slovakia and Czechia”, *Eurasian Geography and Economics*. Dostupno na: DOI: 10.1080/15387216.2022.2151485 (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Maškarinec, P. (2019) “The rise of new populist political parties in Czech parliamentary elections between 2010 and 2017: The geography of party replacement”, *Eurasian Geography and Economics*, 60 (5), str. 511-547. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1080/15387216.2019.1691928> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske Unije (2024) Indeks razvijenosti. Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112> (pristupljeno: 21. ožujka 2024.).
- Miščević, N. (2019) “‘Vratit ćemo narodu državu’ – desni populizam, nacionalizam i novi izazovi”, *Političke perspektive*, 9 (1), str. 37-66. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.20901/pp.9.1.02> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Mudde, C. (2004) “The Populist Zeitgeist”, *Government and Opposition*, 39 (4), str. 541-563.
- Mudde, C. (2007) *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, C. (2014) “Krajnja desnica na europskim izborima 2014. godine: nešto novoga, mnogo staroga”, *Političke analize*, 5 (18), str. 13-19.
- Obućina, V. (2009) “Varijacije unutar radikalne desnice: komparativna analiza programa radikalno desnih stranaka u Zapadnoj i Istočnoj Europi”, *Sociologija i prostor*, 47 (2), str. 187-204.
- Obućina, V. (2012) “Radikalno desne stranke u bivšim komunističkim državama: izazovi liberalnoj demokraciji ili socioekonomski protest?”, *Anali Hrvatskog politološkog društva*, 8 (1), str. 93-105.
- Oshan, T. M., Li, Z., Kang, W., Wolf, L. J. i Fotheringham, A. S. (2019) “mgwr: A Python Implementation of Multiscale Geographically Weighted Regression for Investigating Process Spatial Heterogeneity and Scale”, *ISPRS International Journal of Geo-Information*, 8 (6), 269. Dostupno na: DOI: [doi:10.3390/ijgi8060269](https://doi.org/10.3390/ijgi8060269) (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Pavić, Ž., Kovačević, E., Šuljok, A., Jurlina, J., Miškulin, M., Mujkić, A. i Miškulin, I. (2023) “The Deficit and Contextual Models of Vaccine Hesitancy: A Test of the Mediation Paths”, *Sage Open*, 13 (4). Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1177/21582440231218845> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Pileček, R. (2021) “The influence of mayors as candidates in the 2017 parliamentary elections on voter decision-making in Czechia”, *AUC GEOGRAPHICA*, 56 (2),

- str. 234-247. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.14712/23361980.2021.15> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Plešivčák, M. (2023) "How electoral geography can help in struggle with the far right: example of Slovakia", *Journal of Comparative Politics*, 16 (1), str. 110-125.
- Raos, V. (2020) "Struktura rascjepa i parlamentarni izbori u Hrvatskoj 2020. u doba pandemije", *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 17 (1), str. 7-30. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.20901/an.17.01> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Robinson, W. S. (1950) "Ecological Correlations and the Behavior of Individuals", *American Sociological Review*, 15 (3), str. 351-357.
- Rodríguez-Pose, A. (2018) "The revenge of the places that don't matter (and what to do about it)", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 11 (1), str. 189-209. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Rönn, M., Menzies, N. i Salomon, J. (2023) "Vaccination and Voting Patterns in the U.S.: Analysis of COVID-19 and Flu Surveys From 2010 to 2022", *Am J Prev Med*, 65 (3), str. 458-466. Dostupno na: DOI: [10.1016/j.amepre.2023.03.001](https://doi.org/10.1016/j.amepre.2023.03.001) (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Rooduijn, M., Pirro, A. L., Halikiopoulou, D., Froio, C., Van Kessel, S., De Lange, S. L. i Taggart, P. (2023) "The PopuList: A database of populist, far-left, and far-right parties using expert-informed qualitative comparative classification (EiQCC)", *British Journal of Political Science*, str. 1-10. Dostupno na: DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007123423000431> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Rydgren, J. (2008) "Immigration sceptics, xenophobes or racists? Radical right-wing voting in six west European countries", *European Journal of Political Research*, 47 (6), str. 737-765.
- Rydgren, J. (2018) *The Oxford Handbook of the Radical Right*. New York City: Oxford University Press.
- Shi, B., Fu, Y., Bai, X., Zhang, X., Zheng, J., Wang, Y., Li, Y. i Zhang, L. (2021) "Spatial Pattern and Spatial Heterogeneity of Chinese Elite Hospitals: A Country-Level Analysis", *Front Public Health*. Dostupno na: <https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.710810> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Suchánek, J. i Hasman, J. (2022) "Nativist with(out) a cause: a geographical analysis of the populist radical right in the 2017 and 2021 Czech parliamentary elections", *Territory, Politics, Governance*, str. 1-22. Dostupno na: <https://doi.org/10.1080/21622671.2022.2150287> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Šiber, I. (2007) *Političko ponašanje: Istraživanja hrvatskog društva*. Zagreb: Politička kultura.
- Večernji.hr (2020) "Škoro predstavio suradnike: Da nisam spreman biti premijer onda ne bih tu bio" [online]. Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/skoro-mi-nema->

- mo-razloga-razgovarati-s-hdz-om-dok-se-ne-raspisu-izbori-1382559 (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Veselinović, V. (2016) “Desne političke stranke: ideologija, pojmovi, vrste”, *Međunarodne studije*, 16 (1), str. 55-83.
- Veselinović, V. (2018) “Ideologija desnog radikalizma i populizma u Hrvatskoj: studija slučaja Hrvatske stranke prava”, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 50 (2), str. 243-279. Dostupno na: <https://doi.org/10.17234/RadoviZHP.50.17> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Vuksan-Ćusa, B. i Raos, V. (2022) “Djeca u vremenu”, *Analiza Hrvatskog politološkog društva*, 19 (1), str. 249-258. Dostupno na: <https://doi.org/10.20901/an.19.07> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Wollebæk, D., Fladmoe, A., Steen-Johnsen, K. i Ihlen, Ø. (2022) “Right-wing ideological constraint and vaccine refusal: The case of the COVID-19 vaccine in Norway”, *Scandinavian Political Studies*, 45 (2), str. 253-278. Dostupno na: <https://doi.org/10.1111/1467-9477.12224> (pristupljeno: 20. veljače 2024.).
- Zgurić, B. (2014) “Radical right political parties: Hungarian Jobbik and Dutch Party for freedom”, *Politička misao*, 51 (4), str. 90-113.

Mislav Stjepan Čagalj

SPATIAL ANALYSIS OF POPULIST RADICAL RIGHT IN THE 2020
CROATIA PARLIAMETARY ELECTIONS – THE CASE OF
THE HOMELAND MOVEMENT

Summary

In the last few years, we are witnessing a resurgence of populist radical right-wing parties all over Europe as well as in Croatia. In the 2020 parliamentary elections in Croatia, populist radical right parties achieved the best overall result since the Croatian independence. However, in Croatian scientific bibliography there are very few studies regarding that topic. The aim of the paper is to examine the geography of support for the Homeland Movement, the strongest populist radical right party in Croatia. The research is based on the comparison between the results of four statistical methods (OLS, LISA, GWR, MGWR). Results have shown limitations of global models and benefits of employing multiscale and geographically weighted models. Analysis points to COVID-19 vaccination rate followed by religiosity as the most vital factors explaining the voting for the Homeland Movement.

Keywords: Electoral Geography, Radical Right, Geographically Weighted Regression, LISA, Croatia

Mislav Stjepan Čagalj je asistent na Odjelu za geografiju Sveučilišta u Zadru.
E-mail: mcagalj@unizd.hr